

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ ЗАХИСТУ ПРИ ЗАЛУЧЕННІ НОВОГО ЗАХИСНИКА НА СТАДІЇ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ В КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF THE DEFENSE FUNCTION WHEN ENGAGEMENT OF A NEW DEFENSE AT THE STAGE OF COURT PROCEEDINGS IN CORRUPTION CRIMINAL PROCEEDINGS

Маленко О.В., к.ю.н.,
адвокат, керуючий партнер

Адвокатське об'єднання INTERLEGUM

У даній науковій статті автором порушено надзвичайно важливу проблему вітчизняного кримінального процесу щодо ознайомлення з матеріалами досудового розслідування захисником, який вступає в кримінальне провадження на стадії судового розгляду. Науковець наголошує на відсутності в чинному кримінальному процесуальному законі України нормативно-правового регулювання означеного питання, що в свою чергу створює реальні загрози для забезпечення належного рівня захисту прав і законних інтересів обвинуваченого у вчиненні корупційного кримінального правопорушення.

Автор керуючись приписами Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України розкриває можливі варіанти дій захисника з приводу доступу до відповідних матеріалів сторони обвинувачення. Разом з цим, констатується факт, що жоден із запропонованих шляхів не гарантує реального отримання захисником всіх матеріалів кримінального провадження, які перебувають у розпорядженні прокурора. Крім того, автор відзначає, що кожен із наведених варіантів дій залежить від розсуду інших суб'єктів правосуддя (суду, прокурора) й висуває до захисника досить багато вимог щодо переконання й доведення необхідності прийняття вказаними особами процесуальних рішень. Також в науковій статті наводиться судова практика Вищого антикорупційного суду щодо відмови захиснику в наданні можливості ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, які перебувають у володінні прокурора й не були надані ним до суду. Зрештою відзначається надмірна ускладненість для адвоката-захисника реалізації такої простої процесуальної дії як доступ до матеріалів досудового розслідування.

На підставі викладеного автор робить висновок, що на сьогодні чинний кримінальний процесуальний закон України та практика його застосування в корупційних кримінальних провадженнях фактично унеможливають ефективну й належну реалізацію захисником функції захисту при обставинах, коли на стадії судового провадження залучається новий захисник, що в цілому загрожує справедливості здійснення кримінального судочинства. Враховуючи приписи діючого Кримінального процесуального кодексу України, аналізу його застосування та беручи до уваги здобутки доктрини кримінального процесу, в науковій публікації запропоновано авторське бачення вирішення порушеної проблеми.

Ключові слова: кримінальний процес, захист, реалізація права на захист, тимчасовий доступ до речей і документів, ознайомлення з матеріалами досудового розслідування.

In this scientific article, the author raised an extremely important problem of the domestic criminal process regarding familiarization with the materials of the pre-trial investigation by the defense attorney who enters the criminal proceedings at the stage of the trial. The scientist emphasizes the absence in the current criminal procedural law of Ukraine of normative and legal regulation of the specified issue, which in turn creates real threats to ensure the proper level of protection of the rights and legitimate interests of the accused in the commission of a corruption criminal offense.

The author, guided by the provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine, discloses possible options for actions of the defense attorney regarding access to relevant materials of the prosecution. At the same time, the fact is stated that none of the proposed ways guarantees that the defense attorney actually receives all the materials of the criminal proceedings that are at the disposal of the prosecutor. In addition, the author notes that each of the above options depends on the discretion of other law enforcement entities (the court, the prosecutor) and puts quite a lot of demands on the defender to convince and prove the need for the specified persons to make procedural decisions. The scientific article also cites the case law of the High Anti-Corruption Court regarding the refusal of the defense attorney to get acquainted with the materials of the criminal proceedings, which are in the possession of the prosecutor and were not presented by him to the court. In the end, it is noted that it is too complicated for the defense lawyer to implement such a simple procedural action as access to the materials of the pre-trial investigation.

On the basis of the above, the author concludes that the criminal procedural law of Ukraine currently in force and the practice of its application in corruption criminal proceedings actually make it impossible for the defense attorney to effectively and properly perform the defense function in circumstances when a new defense attorney is involved at the stage of the court proceedings, which in general threatens the fairness of the implementation criminal justice. Taking into account the prescriptions of the current Criminal Procedure Code of Ukraine, the analysis of its enforcement and the achievements of the criminal procedure doctrine, the author's vision of solving the problem is proposed in the scientific publication.

Key words: criminal proceedings, defense, realization of the right to defense, temporary access to thing or material, acquaintance with materials of pre-trial investigation.

Постановка проблеми. Вивчення практики застосування норм чинного кримінального процесуального закону під час судового провадження в корупційних кримінальних провадженнях свідчить, що досить часто мають місце випадки залучення іншого або ж ще одного захисника для захисту прав і законних інтересів обвинуваченого. Відповідна процесуальна дія може здійснюватися судом, якщо участь захисника є обов'язковою або, коли обвинувачений не має можливості самостійно його залучити, але заявив відповідне клопотання. Крім того, обвинувачений може самостійно замінити наявного захисника

за договором або ж укласти договір про надання професійної правничої допомоги з іншими захисниками (при цьому загальна кількість захисників одного обвинуваченого не може перевищувати п'яти осіб).

Варто відзначити, що в практичній діяльності по корупційним кримінальним провадженням мають місце й випадки одночасної участі захисників як за договором, так і за призначенням [1], що не відповідає ні вимогам діючого кримінального процесуального закону, ні практиці Верховного Суду, водночас допускається судом для «прискорення» розгляду названої категорії кримінальних про-

ваджень, що може бути істотною проблемою для належної реалізації функції захисту в кримінальному судочинстві.

Важливим аспектом здійснення захисником ефективного захисту обвинуваченого на стадії судового розгляду є його поінформованість про всі матеріали досудового розслідування, які було здобуто стороною обвинувачення. За загальним правилом, коли захисник приймає участь в захисті підозрюваного під час проведення досудового розслідування, будь-яких принципів проблемних питань щодо отримання відповідних матеріалів кримінального провадження не виникає, що обумовлено приписами ст. 290 КПК України.

Разом з цим, чинний кримінальний процесуальний закон України не регламентує випадків надання матеріалів досудового розслідування захиснику, якщо він залучається до кримінального провадження вже на стадії судового провадження. Аналіз актуальної судової практики по корупційним кримінальним провадженням свідчить про відсутність єдиного підходу до вирішення означеної проблеми, що ускладнює реалізацію функції захисту обвинуваченого в кримінальному провадженні й в цілому ставить під сумнів справедливість такого кримінального правосуддя.

Стан дослідження. Проблематиці реалізації функції захисту в корупційних кримінальних провадженнях у тій або іншій мірі присвячені наукові праці наступних вітчизняних вчених-процесуалістів, зокрема таких як: А.А. Ахундова, Т.В. Бабчинська, А.М. Бірюкова, Н.В. Борзих, Т.В. Варфоломеева, Т.Б. Вільчик, Є.І. Виборнова, Т.В. Волошанівська, І.В. Гловнюк, О.М. Дроздов, І.В. Дубівка, О.Л. Дульський, Т.Г. Ільєва, О.В. Капліна, С.О. Ковальчук, Т.В. Корчева, П.В. Кучевський, Л.М. Лобойко, П.М. Малапчук, О.В. Малахова, А.В. Молдован, М.Г. Моторигіна, В.Т. Нор, І.М. Одинцова, Н.М. Обрізан, Т.В. Омельченко, М.А. Погорецький, В.О. Попелюшко, Н.П. Сиза, О.М. Скрябін, Є.В. Смирнов, О.С. Старенький, М.М. Стоянов, В.М. Тертишник, Г.К. Теретятник, А.М. Титов, І.А. Тітко, Р.А. Чайка, О.Г. Шило, О.Г. Шнягін, М.С. Шумило, Ю.В. Хоматов, Б.І. Яворський, О.Г. Яновська та інших.

Не зважаючи на значну доктринальну розробленість досліджуваної тематики, особливо в останні роки, питання забезпечення належного рівня захисту обвинуваченого в корупційному кримінальному провадженні в разі залучення нового захисника (як за договором, так і за призначенням) щодо можливості ознайомитися з матеріалами досудового розслідування залишається мало вивченим в теорії та практиці кримінального процесу України. Беручи до уваги наведені міркування, існує потреба в проведенні подальших наукових пошуків у зазначеній сфері для вироблення відповідних практичних рекомендацій.

Мета статті полягає у доктринальному вивченні й аналізі сучасного стану нормативно-правового регулювання і актуальної судової практики з приводу проблематики реалізації функції захисту обвинуваченого при ознайомленні з матеріалами досудового розслідування захисником, який залучається в кримінальне провадження на стадії судового провадження для розробки пропозицій внесення змін до чинного кримінального процесуального закону України.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення права особи на захист у кримінальному провадженні тісно пов'язане з вивченням стороною захисту матеріалів досудового розслідування на які прокурор буде посылати підтримуючи обвинувачення перед судом, а обвинувачений і його захисник матимуть можливість на засадах змагальності спростовувати факти, що викладені в них. На переконання Т.В. Бабчинської, стандартом реалізації права на захист є стандарт можливостей підготовки до захисту, який проявляється у можливості ознайомитися з усіма матеріалами кримінального провадження, а також можли-

вості на паритетних зі стороною обвинувачення засадах досліджувати докази в суді. Фактично, йдеться про особливості реалізації засади змагальності під час досудового розслідування, адже саме реалізація цього принципу забезпечує рівність сторін у допиті свідків та дослідженні інших доказів [2, с. 155–156]. Таким чином, без ретельного вивчення стороною захисту матеріалів кримінального провадження, що були отримані слідчим і прокурором на стадії досудового розслідування, не можливо забезпечити здійснення справедливого кримінального судочинства.

На сьогодні ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами досудового розслідування регламентується досить детально приписами кримінального процесуального закону України. За ч. 1 ст. 290 КПК України визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування [3]. Отже, законодавець встановив імперативне правило для сторони обвинувачення щодо необхідності надання стороні захисту всіх зібраних під час досудового розслідування матеріалів (доказів, процесуальних документів тощо).

Зазначені норми кримінального процесуального закону України є процесуальною гарантією здійснення права на захист підозрюваним та одночасно одним із засобів перевірки повноти і всебічності проведеного досудового розслідування [4, с. 714]. В п. 54 постанови Великої Палати Верховного Суду по справі №751/7557/15 від 16 січня 2019 року зазначається, що у відповідних положеннях КПК України законодавець встановив процедуру, яка забезпечує реалізацію права на справедливий суд у його процесуальному аспекті, тобто надає можливість сторонам майбутнього судового розгляду ознайомитися із доказами кожної із них і підготувати правову позицію, що буде ними обстоюватися у змагальній процедурі судового розгляду [5]. Хоча нормативно-правове регулювання відповідних кримінальних процесуальних відносин й не позбавлене певних недоліків [6, с. 244–246; 7, с. 110–113; 8, с. 159–161], загалом в корупційних кримінальних провадженнях сторона обвинувачення намагається повною мірою сприяти стороні захисту в отриманні відповідних матеріалів кримінального провадження (надання сканованих копій на електронних носіях тощо) з метою уникнення будь-яких проблем з приводу допустимості доказів обвинувачення на стадії судового провадження з мотивів порушення приписів ст. 290 КПК України.

Вивчення правозастосування у сфері кримінального судочинства по корупційним кримінальним провадженням свідчить, що в переважній більшості випадків підозрювані та обвинувачені для свого захисту звертаються до адвокатів за наданням відповідної професійної правничої допомоги й не ризикують самостійно реалізувати функцію захисту. Варто наголосити, що в практичній діяльності достатньо часто виникає необхідність у заміні захисника або залученні додаткових захисників вже на стадії судового провадження. Зазначене зумовлюється як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками (смерть, хвороба, мобілізація, припинення здійснення адвокатської діяльності, відмінність у правових позиціях захисника й обвинуваченого, закінчення строку дії договору про надання професійної правничої допомоги, потреба в збільшенні числа захисників тощо). При таких обставинах постає питання про необхідність ознайомлення з матеріалами кримінального провадження нового захисника, особливо гостро це стосується матеріалів, які були

отримані стороною обвинувачення під час здійснення досудового розслідування.

За ч. 1 ст. 317 КПК України документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності і є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою). У відповідності до ч. 2 ст. 317 КПК України після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання. Під час ознайомлення учасники судового провадження мають право робити з матеріалів необхідні виписки та копії. Згідно ч. 3 ст. 317 КПК України матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються [3]. З аналізу наведених кримінальних процесуальних норм можна зробити висновок, що новий захисник може безпосередньо в суді ознайомитися з матеріалами кримінального провадження подавши відповідне клопотання й, таким чином, мати можливість бути готовим до здійснення ефективного та належного захисту обвинуваченого.

Тим не менш, практична діяльність щодо застосування приписів кримінального процесуального закону України свідчить, що захисник навряд чи зможе повністю ознайомитися з матеріалами кримінального провадження в порядку ст. 317 КПК України з огляду на таке: (1) прокурор не зобов'язаний надавати до суду всі матеріали досудового розслідування, а лише ті, які за його розсудом необхідні для доведення вини обвинуваченого, що є реалізацією засади диспозитивності в кримінальному судочинстві; (2) вимоги ст. 23 КПК України прямо забороняють прокурору надавати окремі матеріали досудового розслідування (наприклад, протоколи допиту свідків, підозрюваних на стадії досудового розслідування) до суду, крім деяких виняткових випадків; (3) з судової практики по корупційним кримінальним провадженням вбачається, що відповідні провадження є достатньо значними за своїм обсягом й, як правило, нараховують від п'яти до кількох сотень томів, тому прокурор надає матеріали кримінального провадження до суду не одразу, а поступово частинами, що об'єктивно унеможливує ознайомлення з ними захисником безпосередньо в суді.

У відповідності до ч. 5 ст. 223 КПК України в разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності [3]. Зазначені нормативні приписи чітко виявляють дію загальноновизнаного цивілізованого принципу кримінального судочинства *favor defensionis* [9, с. 672]. В доктрині кримінального процесу відзначається, що зазначені норми створюють додаткові процесуальні гарантії від необґрунтованого кримінального обвинувачення. Адже обсяг матеріалів, який буде надано до суду на підтвердження пред'явленого обвинувачення, визначається прокурором. У випадку ж встановлення у процесі слідчої дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, вони обов'язково повинні бути надані суду, незалежно від переконання

обвинувача щодо доцільності їх дослідження [10, с. 94]. Не зважаючи на наведені положення кримінального процесуального закону та здобутки доктрини кримінального процесу, на сьогодні в переважній більшості випадків прокурор не надає відповідні матеріали до суду, що є логічним для сторони, яка намагається довести перед судом вину ватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, а не сприяти захисту. В свою чергу суд, враховуючи засади диспозитивності та змагальності, не має повноважень вимагати від прокурора надання тих або інших матеріалів досудового розслідування, окрім того, суд наперед не може знати чи свідчать зазначені процесуальні документи, докази про невинуватість обвинуваченого у вчиненні корупційного кримінального правопорушення.

За загальним правилом, сторона захисту отримавши від сторони обвинувачення всі матеріали досудового розслідування, може самостійно надати останні в тому разі, коли зазначені документи містять відомості про невинуватість обвинуваченого в пред'явленому обвинуваченні. Однак, коли новий захисник не приймав участі в кримінальному провадженні на стадії виконання приписів ст. 290 КПК України, він позбавлений можливості реалізувати відповідні процесуальні права в інтересах обвинуваченого. Варто зауважити, що вивчення правозастосування свідчить про те, що досить часто обвинувачені не зберігають належним чином або ж взагалі не зберігають у себе копії отриманих в порядку ст. 290 КПК України матеріалів досудового розслідування. Крім того, за КПК України відсутній будь-який механізм передачі матеріалів кримінального провадження від одного захисника до іншого (нового) захисника. Зазначене негативно впливає на стан реалізації функції захисту в кримінальному провадженні.

Одним з можливих способів отримання матеріалів досудового розслідування новим захисником, якого було залучено до кримінального провадження на стадії судового провадження, є звернення до прокурора з адвокатським запитом. Згідно ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатський запит – це письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правничої допомоги клієнту [11]. Тим не менш, хоча зазначена норма й передбачає можливість отримання від органів державної влади (в т.ч. й органів прокуратури) копій певних документів шляхом ініціювання адвокатського запиту, однак найчастіше прокурори відмовляють захисникам у наданні будь-яких матеріалів досудового розслідування на адвокатський запит з мотивів того, що запитувані документи стосуються кримінального провадження, а відповідно ознайомлення з ними здійснюється лише в порядку, визначеному КПК України.

На підтвердження відповідних висновків прокурори посилаються на практику Великої Палати Верховного Суду, яка викладена в постанові від 08 квітня 2020 року по справі № 826/7244/18, де зазначається про визначення КПК України спеціального порядку доступу (ознайомлення) учасників кримінального провадження з інформацією, створеною (одержаною) у ході досудового розслідування та судового провадження відповідної судової справи. Таким чином, доступ учасників кримінального провадження, до яких належить і адвокат як захисник, до інформації, яка була створена (одержана) в ході досудового розслідування, забезпечується виключно у порядку, визначеному кримінальним процесуальним законом України [12]. З наведеної судової практики вбачається, що чинне законодавство України виключає можливість отримання захисником обвинуваченого матеріалів досудового

розслідування на адвокатський запит, оскільки діючий КПК України не передбачає відповідних процесуальних прав для адвоката.

Наведені висновки обумовлені недоліками сучасного кримінального процесу України, де адвокат фактично не має власних прав як учасник кримінального провадження, а лише користується процесуальними правами підозрюваного (обвинуваченого), крім тих, які реалізуються безпосередньо останніми (ч. 4 ст. 46 КПК України). В доктрині кримінального процесуального права зазначений підхід вітчизняного законодавця цілком обґрунтовано критикується [13, с. 347], однак за понад десятиліття дії чинного кримінального процесуального закону відповідні зміни до нього так і не внесені, що очевидно не сприяє ефективній реалізації функції захисту в кримінальному провадженні.

Іншим способом отримання матеріалів досудового розслідування для нового захисника, який залучається до кримінального провадження на стадії судового провадження, є використання такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів. За ч. 1 ст. 149 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку). У відповідності до ч. 2 ст. 149 КПК України тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду [3]. Отже, на стадії судового провадження вказаний захід забезпечення кримінального провадження вирішується судом, що розглядає кримінальне провадження.

За приписами ч. 1 ст. 160 КПК України сторони кримінального провадження мають право звернутися до суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком випадків зазначених у ст. 161 КПК України. Згідно ч. 5 ст. 161 КПК України суд постановляє ухвалу про надання тимчасового доступу до речей і документів, якщо сторона кримінального провадження у своєму клопотанні доведе наявність достатніх підстав вважати, що ці речі або документи: (1) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; (2) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні; (3) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю [3]. Як бачимо, на сторону захисту при зверненні з відповідним клопотанням покладається процесуальний обов'язок довести, що відповідні матеріали перебувають у володінні певного суб'єкта. Відомості про матеріали кримінального провадження, які були здобуті обвинуваченням на стадії досудового розслідування, сторона захисту може отримати з реєстру матеріалів досудового розслідування, що додається до обвинувального акту. Вказаний реєстр підтверджує також той факт, що вказані документи перебувають у володінні прокурора.

Варто відзначити, що у практичній діяльності під час захисту обвинувачених в корупційних кримінальних провадженнях виникають випадки, коли суд відмовляє в задоволенні відповідного клопотання захисника про надання тимчасового доступу до матеріалів досудового розслідування, які прокурор не надав до суду, навіть за умови, що сторона захисту довела обставини, передбачені в ч. 5 ст. 161 КПК України.

До прикладу, в ухвалі Вищого антикорупційного суду від 21 листопада 2021 року по справі №626/1948/17 вказано, що повторне клопотання сторони захисту про тимчасовий доступ до документів, за умови не реалізації стороною захисту такого права на підставі ухвали від 24 травня

2021 року, свідчить про те, що єдиною метою заявлення такого клопотання є затягування строків розгляду справи. Зважаючи це, а також те, що в клопотанні йдеться про доступ до матеріалів у частині закритого епізоду кримінального провадження, і з усіма відповідними матеріалами сторона захисту була ознайомлена під час виконання вимог ст. 290 КПК, суд, із урахуванням ст. 333 КПК не знаходить підстав для задоволення клопотання на цій стадії кримінального провадження. Наведене є підставою для відмови в задоволенні клопотання захисника [14]. З вказаної позиції суду слідше наступне: (1) сторона захисту вже реалізувала своє право на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження в порядку ст. 290 КПК України; (2) тимчасовий доступ до речей та документів (не наданих прокурором до суду матеріалів досудового розслідування) вже надавався іншому захиснику; (3) клопотання захисника спрямоване на затягування строків розгляду кримінального провадження. Таким чином, судом фактично було проігноровано приписи ч. 5 ст. 161 КПК України та акцентовано увагу на обставинах, які взагалі не мають процесуального значення для вирішення судом названого заходу забезпечення кримінального провадження.

Наведена судова практика Вищого антикорупційного суду підтверджує висновки щодо наявності прогалин в чинному КПК України в частині вирішення питання про ознайомлення нового захисника, який залучається на стадії судового провадження, з матеріалами досудового розслідування. Зокрема, судом було проігноровано такі доводи сторони захисту: (1) станом на дату звернення з відповідним клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів у обвинуваченого був лише новий захисник, який шойно розпочав захист обвинуваченого, а повноваження інших захисників були припинені (у зв'язку з притягненням адвоката до дисциплінарної відповідальності); (2) захисник, який раніше захищав обвинуваченого, не зміг реалізувати ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів з огляду на припинення здійснення адвокатської діяльності; (3) загалом відсутнє нормативне регулювання передачі матеріалів захисту від одного захисника до іншого; (4) прокурор відмовив у наданні доступу (копій) матеріалів досудового розслідування, які відсутні в матеріалах кримінального провадження в суді, на адвокатський запит нового захисника; (5) новий захисник обвинуваченого не здійснював захист під час виконання стороною обвинувачення вимог ст. 290 КПК України й не має іншої процесуальної можливості на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування інакше, ніж через отримання тимчасового доступу до речей і документів. Суд посилаючись на розумність строків розгляду кримінального провадження відмовив у задоволенні поданого захисником клопотання й фактично обмежив його в можливості повноцінно та ефективно реалізувати функцію захисту обвинуваченого у вчиненні тяжкого корупційного кримінального правопорушення.

Варто відзначити, що реалізація тимчасового доступу до речей і документів як способу ознайомлення новим захисником з матеріалами кримінального провадження, які були здобуті стороною обвинувачення під час досудового розслідування, не відповідає меті та процесуальній природі вказаного заходу забезпечення кримінального провадження.

На переконання І.В. Глов'юк та С.В. Андрусенко, тягар доказування при зверненні з клопотанням про надання тимчасового доступу до речей і документів слід розуміти як необхідність для сторони кримінального провадження надати належні, допустимі, достовірні та достатні докази того, що: 1) речі або документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи; 2) речі або документи самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального про-

вадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні; 3) неможливість отримання речей або документів без застосування процедури тимчасового доступу; 4) ці об'єкти не відносяться до речей і документів, до яких заборонено доступ [15, с. 299]. О.С. Старенький відзначає, що для забезпечення можливості використання захисником вилучених речей чи документів як доказів, які б відповідали вимогам допустимості, у чинному КПК України необхідно передбачити належний механізм їх вилучення у результаті застосування тимчасового доступу до речей і документів [16, с. 66]. Очевидно, що ознайомлення захисника з матеріалами досудового розслідування є обов'язковим складовим елементом функції захисту, адже без належної його поінформованості про здобуті стороною обвинувачення відомості під час досудового розслідування не можливо забезпечити дотримання засад змагальності й верховенства права, а також загалом досягти завдань кримінального провадження. Крім того, реалізація такої процесуальної дії як отримання захисником доступу до матеріалів кримінального провадження, що перебувають у володінні прокурора, навряд чи потребує такої складної процесуальної дії як тимчасовий доступ до речей і документів, оскільки має виключно ознайомлювальну мету.

Висновки. На сьогодні чинний КПК України не передбачає процесуальної можливості захиснику, який залучається до захисту обвинуваченого вже на стадії судового провадження, можливості ознайомитися з матеріалами досудового розслідування. Вивчення практики застосування кримінального процесуального закону свідчить, що для досягнення відповідної мети захисник може реалізу-

вати такі процесуальні права: (1) ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, які подані прокурором до суду в порядку ст. 317 КПК України; (2) ініціювання перед судом клопотання згідно ч. 5 ст. 223 КПК України щодо зобов'язання прокурора надати докази, які свідчать про невинуватість обвинуваченого; (3) звернення з адвокатським запитом до прокурора; (4) звернення до суду з клопотанням про надання тимчасового доступу до речей і документів, які перебувають у володінні прокурора.

Однак реалізація захисником відповідних процесуальних можливостей не гарантує отримання доступу до всіх матеріалів досудового розслідування, що підтверджується актуальною правозастосовною практикою. Вказане негативно впливає на стан реалізації функції захисту в кримінальному провадженні й особливо гостро постає в такій складній категорії кримінальних проваджень як корупційні.

При таких обставинах доцільно внести зміни до чинного КПК України щодо права захисника, який залучається до кримінального провадження на стадії судового провадження, ознайомитися з матеріалами досудового розслідування шляхом доповнення ч. 2 ст. 317 КПК України абзацом такого змісту: «У разі залучення на стадії судового провадження до захисту обвинуваченого захисника, якому матеріали досудового розслідування не відкривалися в порядку, передбаченому ст. 290 цього Кодексу, на письмову вимогу такого захисника прокурор зобов'язаний не пізніше десяти днів з дати її отримання надати доступ до всіх матеріалів досудового розслідування, крім тих, що вже надані ним до суду. При цьому строк ознайомлення захисника з матеріалами досудового розслідування не може перевищувати тридцяти днів з дати надання прокурором відповідного доступу.»

ЛІТЕРАТУРА

1. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 04 травня 2022 року по справі № 626/1948/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104195492>
2. Бабчинська Т.В. Реалізація права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів: сучасний стан та перспективи розвитку: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». 2022. 222 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 8.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2 томах. За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право. 2012. Т. 1. 768 с.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду по справі № 751/7557/15 від 16 січня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79298340>
6. Гловюк І.В. Проблемні питання застосування статті 290 КПК України у діяльності сторони захисту: практика ККС ВС. *Правове життя сучасної України: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 травня 2020 р.)*. Відп. ред. М.Р. Аракелян. Одеса: Гельветика. 2020. Т. 3. С. 243–246.
7. Васильєв А.О. Відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні: питання кримінальної процесуальної форми та ролі прокурора у дотриманні її вимог. *Європейські перспективи*. 2018. № 2. С. 108–114.
8. Лисенкова К. Відкриття сторонам матеріалів кримінального провадження. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 156–163.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ: Юстініан. 2012. 1224 с.
10. Михайленко В.В. Реалізація верховенства права при провадженні слідчих (розшукових) дій. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 29(68). № 1. С. 89–96.
11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 року № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 квітня 2020 року по справі № 826/7244/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89180564>
13. Кучинська О.П., Циганюк Ю.В. Щодо окремих питань удосконалення правового регулювання участі захисника у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2023. С. 344–347. URL: http://lsei.org.ua/5_2023/85.pdf
14. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 21 листопада 2021 року по справі № 626/1948/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101055806>
15. Гловюк І.В., Андрусенко С. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. URL: http://pap.in.ua/3-2_2013/9/Holoviuk%20I.V.,%20Andrusenko%20S.V..pdf
16. Старенький О.С. Тимчасовий доступ до речей та документів як засіб отримання доказів у кримінальному провадженні: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. № 1/2019. С. 60–71.